SAYI IV (2018)

M. ÖNDER, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Eser Koleksiyonu: Grek, Roma ve Bizans Sikkeleri*. İzmir
2016. Ege Üniversitesi Yayınları, 89 sayfa.
ISBN: 9786053381686

Ömer TATAR

Libri: Kitap Tanıtımı, Eleştiri ve Çeviri Dergisi'nde bulunan içeriklerin tümü kullanıcılara açık, serbestçe/ücretsiz "açık erişimli" bir dergidir. Kullanıcılar, yayıncıdan ve yazar(lar)dan izin almaksızın, dergideki kitap tanıtımlarını, eleştirileri ve çevirileri tam metin olarak okuyabilir, indirebilir, dağıtabilir, çıktısını alabilir ve kaynak göstererek bağlantı verebilir.

Libri, uluslararası hakemli elektronik (online) bir dergi olup değerlendirme süreci biten kitap tanıtımları, eleştiriler ve çeviriler derginin web sitesinde (libridergi.org) yıl boyunca ilgili sayının içinde (Sayı III: Ocak-Aralık 2018) yayımlanır. Aralık ayı sonunda ilgili yıla ait sayı tamamlanır. Dergide yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Atıf Düzeni: Ö. Tatar, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Eser Koleksiyonu: Grek, Roma ve Bizans Sikkeleri*. Yazar: M. Önder, *Libri* IV (2018) 63-68.
DOI: 10.20480/lbr.2018013

Geliş Tarihi: 15.01.2018 | Kabul Tarihi: 20.01.2018
Elektronik Yayın Tarihi: 25.01.2018

Editörya: Phaselis Research Project
www.libridergi.org

M. ÖNDER, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Eser Koleksiyonu: Grek, Roma ve Bizans Sikkeleri*. İzmir 2016. Ege Üniversitesi Yayınları, 89 sayfa. ISBN: 9786053381686

Ömer TATAR*

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Eski Eserler Koleksiyonu'nda yer alan sikkelerin ele alındığı bu katalog uzman Arkeolog Mehmet Önder (Mehmet Önder Ege Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü'nde görev yapmaktadır. Bunun yanı sıra, Yrd. Doç. Dr. Yusuf Sezgin başkanlığında yürütülen Aigai ve Yrd. Doç. Dr. Akın Ersoy başkanlığında sürdürülmekte olan Smyrna Agorası kazılarında da nümismat olarak görev yapmaktadır) tarafından hazırlanmış ve 2016 yılında yayımlanmıştır. Ege Üniversitesi'nin söz konusu koleksiyonunda 564 adet sikke mevcut olup bu katalogda 345 örnek üç ana bölüm altında incelenmiştir: darby gerçekleştiren kentlerin bölgesel olarak ayrıldığı *Grek Sikkeleri* (3-46) kronolojik bir sıra ile imparatorlara göre listelenen *Roma Sikkeleri* (47-75) ve *Bizans Sikkeleri* (77-85). Katalogda yer alan sikkelerin 213'ü Hellen sivil darplarıdır. Bu sikkeler içinde MÖ IV. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Pers satrap sikkeleri, Makedon kralı sikkeleri, Hellenistik krallık sikkeleri ve Roma Eyalet sikkeleri bulunur. Diğer sikkelere bakıldığında 1'i Roma Cumhuriyet, 107'si Roma İmparatorluk ve 24 tanesi de Doğu Roma sikkesidir. 345 sikke arasında 37 adet gümüş, 11 adet gümüş kaplama sikke bulunurken 5 örneğin darp edildiği metal tespit edilememiştir. Geri kalan 292 adet sikke bronzdur. 7 sikkenin sahte olduğu anlaşılmıştır. Darp tarihlerine gelindiğinde, en erken örnekleri Hellen sivil darpları ve en geç tarihli örnekleri Doğu Roma sikkeleri oluşturmak üzere, tarih aralığının MÖ VI. yüzyıldan MS 14. yüzyıla kadar uzandığı görülmektedir. İlk iki bölümün sonunda, genel

* Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya.
omertatar@akdeniz.edu.tr | 0000-0002-5644-2188

geçer kataloglarda bulunmayan ya da fazlaca aşındığından tanımı yapılamayan sikkeler yer alır. Bu sikkelerin sayısı 12'dir.

Yukarıda belirtildiği üzere kataloğun ilk kısmında, toplamda 213 adet örneği bulunan Hellen sikkeleri yer alır. 213 sikkenin 176'sı Arkaik (6 örnek), Klasik (38 örnek) ve Hellenistik Dönem'e (132 örnek) aittir. Geri kalan sikkeler Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenir. Söz konusu sikkeler coğrafi bölgelere göre sıralanmışlardır. Dahası, kent darpları ilgili darphanelerin adına göre derlenirken, krallar ya da satraplar gibi darp sahibi otoriteler, sikkelerin atfedildiği döneme bağlı olarak, özellikle belirtilmiş, darp yerleri ayrıca verilmiştir.

Kataloğun birinci kısmı Akhaia Bölgesi'nden Zakynthos, Makedon kentlerinden Amphipolis ve Thrakia'dan Byzantion ve Khersonese'nin örnekleri ile başlar. Bu kentlerin tümü 1'er sikke ile temsil edilirken bunların tümü Hellenistik Dönem'e aittir. Asya'ya geldiğimizde, Pontos kentlerinden Amisos'un 3 (bir tanesi soru işareti ile beraber verilmiştir.), Bithynia kentlerinden Herakleia Pontike, Kios ve Nikaia'nın 1'er sikkesi bulunmaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen Nikaia sikkesi hariç tüm sikkeler Hellenistik Dönem'e aittir. Mysia Bölgesi kentlerinin darpları içerisinde 2 Adramyteion, 2 Gambreion, 13 Kyzikos ve 18 Pergamon sikkesi vardır. Tek örnekle temsil edilen kentler Lampsakos, Atarneos, Pitane ve Plakia'dır. Klasik Dönem'e tarihlenen sikkeler 2 Adramyteion, 11 Kyzikos ve 1 Plakia sikkesidir. Hellenistik Dönem'e tarihlenen darpları ise 2 Gambreion, 18 Pergamon ve Kyzikos, Lampsakos, Atarneos ve Pitane'nin 1'er sikkesi oluşturur. Birden fazla sikkesi bulunan Troas kentleri Aleksandreia (2 örnek), Antandros (3 örnek), Biryitis (5 örnek) ve Gargara'dır (3 örnek). Öte yandan Abydos, Assos, Ilion, Thymbra (her ne kadar sikke genel geçer kataloglarda bu kente atfedilse de söz konusu atıf tartışmalıdır. Son dönemde, bu sikkenin Kaikos Vadisi'nde, muhtemelen Thyessos, yer alan bir kente ait olabileceği ileri sürülmüştür. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bk. D. S. Lenger, "Coins with a THY Legend whose Minting Place is Uncertain". *MJH* 1/2 [2011] 151-161) ve Zeleia kentlerinin 1'er sikkesi vardır. Klasik döneme tarihlenen sikkeler Biryitis, Gargara ve Thymbra kentine ait olanlardır. Diğer kentlerin sikkeleri Hellenistik Dönem darbidir. Katalogda dört Aeolis kenti sikkesi bulunur. Bunlar Aigai (6 örnek), Elaia (4 örnek), Kyme (6 örnek) ve Myrina'dır (4 örnek). Aigai, Elaia ve Kyme kentlerinin birer sikkesi hariç tüm sikkeler Hellenistik Dönem'e tarihlenir. Biraz daha güneye inildi-

ğinde, katalogun bu kısmında yer alan 14 İonia kenti vardır. Erythrai, Klazomenai, Lebedos/Ptolemais, Leukai, Metropolis, Priene ve Samos gibi tek sikkesi bulunan kentlerin yanı sıra Ephesos'un 9, Kolophon'un 4, Miletos'un 2, Phokaia'nın 3, Smyrna'nın 6, Teos'un 10 ve Khios'un 3 sikkesi bu koleksiyon içerisinde mevcuttur. Arkhaik Dönem'e tarihlenen sikke ya da sikkeleri bulunan kentler Miletos (2 örnek), Kolophon ve Phokaia'dır (1'er örnek). Klasik döneme tarihlenen örnekler Ephesos (2 örnek), Klazomenai, Kolophon, Teos ve Khios (1'er örnek) darplarıdır. Öte yandan Hellenistik Dönem sikkeleri Ephesos ve Smyrna (5'er örnek), Kolophon ve Phokaia (2'şer örnek), Teps (9 örnek), Erythrai, Lebedos/Ptolemais, Leukai, Metropolis, Priene ve Samos'a (1'er örnek) aittir. Karia Bölgesi'ne ait darplar 2 adet Kaunos ve 2 adet Rhodos sikkesidir. Tüm bu Karia darpları Hellenistik Dönem'e tarihlenir. Lydia, çeşitli kentlerin darplarının geldiği bir diğer bölgedir. Magnesia ad Sipylum (2 örnek) ve Sardeis'in (7 örnek) birden fazla sikkesi bulunurken, Hyrkani? Iulia Gordos, Maionia, Nakrasa, Philadelphia, Tabala, Thyateira ve Tripolis kentlerinin katalogda 1'er sikkesi mevcuttur. Bu sikkelerin en erken döneme tarihlenenleri Hellenistik Dönem'e aittir ve Sardeis (3 örnek) ile Philadelphia (1 örnek) sikkelerini içerir. Phrygia Bölgesi kentlerinden Abbaitis ve Hierapolis, Lykia Bölgesi kentlerinden Kragos-Ksanthos, Masikytes ve Telmessos-Kragos, Pamphylia Bölgesi kentlerinden Perge'nin yanı sıra Pisidia kenti Antiokheia da katalogda 1'er sikke ile yer alırlar. Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen sikkeleri bulunan Hierapolis ve Antiokheia dışında tüm darplar Hellenistik Dönem'e tarihlidir. Son olarak, Kappadokia kenti Kisareia'nın 2, Kilikia kenti Tarsus ve Syria bölgesi kenti Laodikeia ad Mare'nin 1'er sikkesi bulunurken, Mezopotamya yerleşimleri olan Edessa ve Nisibis'in de sırasıyla 1 ve 2 adet sikkesi koleksiyonda yer alır. Bu sikkeler arasında Tarsus'un tek sikkesi Hellenistik Dönem'e aitken diğer sikkelerin tamamı Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenir.

Sikke darp eden krallar ve satraplara gelindiğinde, çeşitlenmiş bir dağılım ve kronolojik aralık görülür. İlk olarak, koleksiyon içerisinde bir adet Pers Krallığı darbı bulunurken söz konusu sikke MÖ V.-IV. yüzyıla tarihlenir. Bilindiği üzere geç Klasik dönem Küçük Asya'sında Pers satraplarının bronz sikke darplarına tanık olunur. Bu katalogda da Mysia satraplarından Tissaphernes (MÖ 400-395. Tissaphernes'in bronz sikkeleri, Mysia Bölgesi'nin en erken bronz darplarını işaret etmesi açısından ayrıca önemlidir) ile Orontes'in (yak. MÖ 357-353) yanı sıra, İonia satraplarından Autophradates (MÖ 380-355),

Memnon (MÖ 350-344) ve Karia satrapı Hekatomnos'un (yak MÖ 392-377) birer sikkesi mevcuttur. Hellenistik Dönem'in hemen öncesi ve bu dönem söz konusu olduğunda Makedon kralları ve haleflerinin sikkelerini koleksiyonda görmek mümkündür. Burada, II. Philippos'un (MÖ 356-336) 1 adet posthumous sikkesi ile 9 III. Aleksandros (MÖ 336-323. Sikkelerden biri atıfsız, diğeri ise sahtedir) sikkesinin yanı sıra Thrakia kralı Lysimakhos'un (MÖ 323-281) 6 (3 sikke sahtedir), Syria kralı II. Antiokhos'un (MÖ 261-246) 8, II. Seleukos'un (MÖ 246-226) 2 ve III. Antiokhos'un (MÖ 223-187) 1 adet sikkesi bulunur. İlginç bir biçimde, koleksiyon içerisinde, aşağı Tigris Nehri'nin doğusunda yer alan ve II. Orodes (MS II. yüzyılın ikinci yarısı) dönemine tarihlenen 2 adet Elymais Krallığı sikkesi vardır. Kataloğun bu bölümü tanımsız sikkeler ile son bulur. Tarih aralıkları MÖ VI. yüzyıldan MS III. yüzyıla uzanan bu sikkeler toplamda 10 adettir.

Diğer taraftan Roma Eyalet sikkelerine bakıldığında, toplamda 37 adet olan sikkeler 23 farklı kentte darp edilmiştir. Bu darphaneler Bithynia kenti Nikaia, Mysia kenti Kyzikos, Troas kenti Aleksandreia, Aeolis kentleri Aigai, Elaia ve Kyme, Ionia kenti Smyrna, Lydia kentleri Hyrkanis? Iulia Gordos, Maionia, Nakrasa, Tabala, Thyateira ve Tripolis, Phrygia kenti Hierapolis, Pisidia kenti Antiokheia, Syria kenti Laodikeia ad Mare ve Mezopotamya kenti Edessa'dır (1'er örnek). Çoklu sikke örnekleri Ionia kentlerinden Ephesos ve Khios, Lydia kentlerinden Magnesia ad Sipylum, Kappadokia kentlerinden Kaisareia ile Mezopotamya yerleşimlerinden Nisibus'a (2'şer örnek-) aittir. Son olarak bir diğer Lydia kenti Sardeis'in de 4 adet sikkesi mevcuttur. Bunun yanı sıra 5 sikkenin darphanesi tespit edilememiştir.

Ön yüzünde imparatorun, imparator eşinin ya da aile üyelerinin portresi yer almayan, bir diğer deyişle *pseudo-autonom* sikkelerin sayısı 13'tür. Darphaneler Aleksandreia, Aigai, Elaia, Kyme, Smyrna, Magnesia ad Sipylum, Maionia, Tripolis, Hierapolis, Kaisareia (1'er örnek) ve Khios'tur (2 örnek). Tanımlanamayan sikke sayısı 2'dir. Darp tarihlerine gelindiğinde, 1 sikke Iulius-Claudius'lar (MÖ 27-MS 68), 1 sikke Flavius'lar (MS 68-96) hanedanlığı dönemine tarihlenirken bir diğer sikke ise Gordianus'lar (MS 235-285) dönemine tarihlidir. Öte yandan, 11 adet sikkenin ise tarihlendirmesi yaklaşık bir yüzyıl aralığı verilerek ifade edilmiştir. Bunlar MS I-II. yüzyıl (2 örnek), MS I-II. yüzyıl (2 örnek), yak. MS II. yüzyıl (1 örnek), MS II. yüzyıl (3 örnek), MS II. yüzyıl sonu - III. yüzyıl başı (1 örnek), MS II.-III. yüzyıl (1 örnek), MS III. yüzyılın ilk yarısı (1 örnek).

Ön yüzünde imparator, imparator eşi ya da aile üyelerinin portresi bulunan Roma Eyalet sikkelerinin sayısı 23'tür. Nikaia (Commodus büstü soru işareti ile verilmiştir), Kyzikos, Hyrkanis?, Iulia Gordos, Magnesia ad Sipylum, Nakrasa, Tabala, Thyateira, Antiokheia, Kaisareia, Laodikeia ad Mare ve Edessa (Elagabalus büstü soru işareti ile verilmiştir) katalogda tek sikkesi bulunan darphanelerdir. Diğer yandan, 4 Sardeis darbının yanı sıra 2 Ephesos ve 2 Nisinus sikkesi de mevcuttur.

Tanımı yapılamayan sikkeler arasında, 1 örneğin ön yüzünde Caracalla büstü yer alırken, diğer 2 sikke, taşıdığı ön yüz imperyal portre bağlamında soru işaretiyle verilmiştir. 23 sikke içerisinde 3 sikke Iulius-Claudius'lar (MS 27-68) hanedanlığı üyelerinin portrelerinden birini taşır. 1 sikke Flavius'lar (MS 68-96) hanedanlığı dönemine tarihlenir. 6 sikke Antoninus'lar (MS 96-192) hanedanlığı dönemine atfedilmekle beraber, Severus'lar (MS 193-235) döneminde darp edilmiş sikke sayısı 8'dir. Son olarak 3 sikke Gordianus'lar (MS 235-285) hanedanlığının sikkeleridir.

Son olarak katalogda 2 adet Homonoia sikkesi bulunmaktadır. Bir tanesi Ephesos kentinin Smyrna kenti ile olan sikkesidir. Sikke MS 91-95'e tarihlenirken Domitia ve *proconsul* Caesennius Paetus'un (MS 93/94) adını taşımaktadır. Diğer örnek Hierapolis kentinin Sardeis'e olan sikkesidir ve MS 253-258'e tarihlidir.

Katalogun ikinci bölümünde Roma sikkeleri olarak listelenen darplara yer verilirken toplam sayıları 108'dir. Söz konusu sikkeler İmparatorlara göre kronolojik olarak sıralanmıştır. 1 adet sahte sikke Cumhuriyet Dönemi'ne tarihlenir ve Brutus adına darp edilmiştir. İmparatorluk dönemine gelindiğinde ise 107 adet sikkeden 1'i Iulius-Claudius'lar (MS 27-68), 4'ü Antoninus'lar (MS 96-192) dönemine aittir. Diğer 5 sikke (1 sikke sahtedir) Severus'lar (MS 193-235) döneminde darp edilirken, Gordianus'lar (MS 235-285) dönemine tarihlenen sikke sayısı 23'tür (2 sikke sahtedir). Öte yandan, 10 sikke (1 sikke sahtedir) Tetrarkhia döneminde (MS 286-324) darp edilmiştir. Arda kalan sikkelerden 25'i Constantinus'lar (MS 307-363), 17'si ise Valentinus'lar (MS 364-392) hanedanlığı döneminde darp edilmiştir. Son olarak Theodosius'lar (MS 378-457) dönemine atfedilen sikkelerin sayısı 21'dir. Bu bölümde yalnızca 1 adet tanımlanamamış sikke bulunur.

Katalogun üçüncü ve son kısmı Doğu Roma sikkelerine ayrılırken toplam-

da 24 adet sikke içerir. Söz konusu sikkelerden ilk grup MS VI. ve VII. yüzyıllara tarihlidir. Sikkeler I. Iustinus (MS 518-527) (1 örnek), I. Iustinianus (MS 527-565) (3 örnek), II. Iustinus (MS 565-578) (2 örnek), Mauricius Tiberius (MS 582-602) ve Heraclius (MS 610-641) (2 örnek) dönemlerinde darp edilmiştir. Sikkelerin ikinci grubu ise MS VIII ve X. yüzyıllara tarihlenmiştir. 1 Sikke IV. Leon (MS 775-780), 2 sikke I. Romanus (MS 919-944) dönemine aittir. Diğer yandan, Anonim Follis'lerin (MS 970-1092) sayısı 10'dur; A2 grubu 1, B ve C grubu 2, D, G ve H grubu 1'er darpla temsil edilirken I grubuna dâhil olunan sikke sayısı 2'dir. Kataloğun en geç tarihli sikkesi IV. Andronikus (MS 1376-1379) dönemine atfedilir.

Sonuç olarak, hazırlanan bu katalog, özellikle Hellen sivil ve Roma sikkeleri söz konusu olduğunda başvurulması ve faydalanılması gereken önemli bir çalışmadır. Her ne kadar koleksiyonda yer alan sikkeler üzerinden, sirkülasyonlarına dair kesin veriler elde etmek pek mümkün olmasa da genel bir değerlendirme yapmak mümkündür.